

Minne och motiv

En del kanske tror att historiker och skönlitterära författare förhåller sig misstänksamt till varandra. Historikernas rättesnöre är att återge det förflutna så rättvist och balanserat som möjligt utgående från tillgängliga källor. Författarna får däremot fantisera ihop vad som helst bara det blir en bra historia.

Men så enkelt är det ju inte. Bägge yrkeskårer vill beskriva människan och hennes liv så trovärdigt och tankeväckande som möjligt. För att lyckas med det räcker det inte med kalla fakta eller välsvarvade fantasier. Det krävs också att man lever sig in i de minnen och framtidsvisioner som styrt aktörerna ifråga och beskriver dem så nyanserat som möjligt.

Författarna är i många avseenden bättre på detta än historikerna. De är språkliga och berättartekniska virtuoser. De har även helt andra friheter att föreställa sig vad deras romanfigurer tänker och känner. Alla läsare vet dock att högklassiga författare därtill har en enastående förmåga att levandegöra gestalter, vars tankar kontinuerligt tar sats från, dröjer kvar i och formas av egna och andras minnen.

En sådan inlevelseförmåga vore inte heller illa för historiker. De bör naturligtvis skilja åt objektivt verifierbara händelser från hur dessa upplevdes av samtiden och senare återkallades ur minnet. Gäller det att förklara varför en historisk person agerat på ett visst sätt räcker det dock inte med att hänvisa till det "objektivt verifierbara".

När människor tvekar, beslutar eller handlar gör de alltid det på någon mental nivå genom att kontrastera sina föreställningar om framtiden med det som de minns av och känner om det förflutna. Förmågan att uttolka historiska personers minnen, känslor och aningar är därför en nyckel till förståelsen av det drivande motivet bakom deras handlingar.

Därmed inte sagt att det skulle förklara varför det sedan gick som det gick. Historiska processer och vändpunkter är konsekvensen av ett antal motstridiga krafter, vars samverkan ingen kan styra ensam eller förstå förrän efteråt. Genom att ringa in motivet bakom historiska personers handlingar får vi ändå en uppfattning om varför de agerade på ett visst sätt i detta oförutsägbara korstryck av händelser.

Historikernas intresse för hur individuella och kollektiva minnen styr gestaltningen av framtiden har under de senaste årtiondena fått nya former. Numera analyserar de i växande grad också den uppfattning som finns av deras forskningsobjekt i populärkulturen och i politiska sammanhang. Den säger nämligen något väsentligt om hur historiska minnen ständigt omformas av samtiden och hur mycket detta påverkar även frågeställningarna och betoningarna i seriös forskning.

Historikerna är således ingalunda immuna mot ytliga samtidsfenomen i sin forskning. Men samtidigt är denna tendens att på olika sätt tillmötesgå den stora publiken och makthavarna ett bra sätt öppna deras ögon för nya forskningsrön.

Henrik Meinander, HBL 31.10.2018